

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΕΣΙ ΕΡΙΚΑ

A.M: Ξ2019023

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μετάφραση και σχολιασμός αποσπάσματος του άρθρου “El Clasico and the demise of Spanish Club football: perspectives on shifting patterns of cultural identity” του Jim O’Brien

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ: ΛΙΒΑΣ ΣΩΤΗΡΗΣ, ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ, 2023

Μετάφραση και σχολιασμός αποσπάσματος του άρθρου “El Clasico and the demise of Spanish Club football: perspectives on shifting patterns of cultural identity” του Jim O’Brien

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία μεταφράζει απόσπασμα από ένα επιστημονικό άρθρο του καθηγητή Jim O'Brien σχετικά με την γέννηση της αντιπαλότητας Ρεάλ Μαδρίτης-Μπαρτσελόνα κατά την δικτατορία του Φράνκο από το 1939 έως το 1975, το έντονο αίσθημα καταλανισμού που ήρθε στο προσκήνιο αλλά και πως δημιουργήθηκε αυτό που μέχρι σήμερα αποκαλείται Ελ Κλάσικο, δηλαδή η αναμέτρηση μεταξύ αυτών των δύο ομάδων. Επίσης, παρατίθεται σχολιασμός, στον οποίο καταγράφονται κάποια μεταφραστικά προβλήματα και οι λύσεις τους, καθώς και το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται. Η θεωρία βασίζεται κυρίως στα συγγράμματα "Η Μετάφραση ως Στοχευμένη Δραστηριότητα" της Christiane Nord και στις "Μεταφραστικές Σπουδές: Θεωρίες και Εφαρμογές" του Jeremy Munday. Τέλος, παρατίθεται η βιβλιογραφία, η οποία συνέβαλε στην μετάφραση και τον σχολιασμό.

Λέξεις κλειδιά: Ελ Κλάσικο, Φράνκο, καταλανισμός, δικτατορία, ποδόσφαιρο, Ρεάλ Μαδρίτης, Μπαρτσελόνα

ABSTRACT

This assignment is based on the translation of the article written by Jim O'Brien, professor on the Solent University, which analyzes the blooming of the world-known rivalry between Real Madrid and Barcelona, during the Franco dictatorship from 1939 until 1975 and which factors led to the creation of what is nowadays called El Clasico. The translation is in Greek and is accompanied with a commentary, explaining the different translation problems and challenges occurred during this process and what were their solutions. The commentary is based on the theory presented by Christiane Nord in her book "Translating as a purposeful activity" and by Jeremy Munday in his book "Introducing Translation Studies: Theories and applications". Finally, the bibliography used for this assignment is presented, including all the online sources.

Keywords: El Clasico, Franco, catalanism, dictatorship, football, Real Madrid, FC Barcelona

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ.....	7
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	19
ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	36

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην προκειμένη εργασία γίνεται μετάφραση ενός επιστημονικού άρθρου, το οποίο εστιάζει σε ιστορικά γεγονότα της Ισπανίας κατά τον 20ο αιώνα και συγκεκριμένα στη δικτατορία του Φράνκο και πως οι δράσεις του επηρέασαν τον χώρο του ποδοσφαίρου και κατά επέκταση το ίδιο το ισπανικό κράτος. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος βασίζεται στο ενδιαφέρον μου για την ιστορία της Ισπανίας αλλά και το ποδόσφαιρο της και το άρθρο συνδυάζει τα δυο αυτά ενδιαφέροντα. Είναι σαφές, ότι προέκυψαν αρκετές προκλήσεις για την διεκπεραίωση της εργασίας, οι οποίες αφορούσαν την διαδικασία της μετάφρασης. Ωστόσο, παρακάτω εξηγούνται όλα αυτά τα προβλήματα αλλά και οι λύσεις τους.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ

Το “Ελ Κλάσικο” και η πτώση του παραδοσιακού ισπανικού ποδοσφαίρου: οπτικές περί των μεταβαλλόμενων μοτίβων της πολιτιστικής ταυτότητας

ΛΟΜΗ

[...]

Η εδραίωση της αντιπαλότητας μεταξύ της Ρεάλ Μαδρίτης και της Μπαρτσελόνα αποτελεί μέρος των συνεχών πολιτικών και πολιτισμικών εντάσεων που εν τέλει διαμόρφωσαν και καθόρισαν την σχέση ανάμεσα στην Καταλονία και την Ισπανία. Ο Ισπανικός Εμφύλιος και ό,τι τον ακολούθησε, οι συνέπειες του, αλλά και η μεγάλη περίοδος απολυταρχίας του Φράνκο (1939- 1975) εδραίωσαν την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο ομάδων με αντιτιθέμενες δηλώσεις, αφορμές για καβγά και σύμβολα που μετατράπηκαν σε μια σειρά αντίθετων δομών και τελετουργικών, σε δύο ξεχωριστές εθνικές και πολιτισμικές ταυτότητες που ενισχύονταν από την αντιπαλότητα της Ρεάλ Μαδρίτης και της Μπαρτσελόνα, πράγμα που σημαίνει ότι υπό τον Φράνκο, η ιδέα μιας και μόνο ισπανικής ταυτότητας και η προώθηση της εικόνας της ενισχύθηκαν από το ποδόσφαιρο ενώ, αντιστοίχως, και ο ρόλος του αθλήματος ως μέσο έκφρασης ενός κυνηγημένου εθνικισμού έπαιξε κεντρικό ρόλο.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ρεάλ Μαδρίτης αναδύθηκε από τις σκιές της δεκαετίας του '40 για να γίνει η ενσάρκωση και η εκπροσώπηση της ενιαίας, αδιαίρετης Ισπανίας του Φράνκο, ενώ η Μπαρτσελόνα εξελίχθηκε τόσο σε εκπρόσωπο όσο και σε σύμβολο του καθορισμού και της έκφρασης του ευρέος δόγματος του καταλανικού εθνικισμού. Έγινε ακόμη το κρυφό σημείο έκφρασης των αντιπολιτευόμενων πολιτικών, ειδικά στη διάρκεια των τελευταίων ετών του καθεστώτος του Φράνκο όταν το να υποστηρίζει κανείς την Μπάρτσα ήταν ο μόνος τρόπος έκφρασης εχθρότητας έναντι του Φράνκο.

Ειδικά στην Καταλονία και στην Χώρα των Βάσκων το ποδόσφαιρο ενσάρκωσε πλήρως έναν κόσμο παράλογων και δυσεπίλυτων εντάσεων, που πηγή τους ήταν η καταπιεσμένη επιθυμία της αυτονομίας, ενώ την ίδια στιγμή η χειραγώγηση και χρησιμοποίηση του αποσκοπούσε και στη διαμόρφωση πλήρους συναίνεσης γύρω από την έννοια της πλήρους ανεξαρτησίας. Οι αγώνες ανάμεσα στην Ρεάλ Μαδρίτης και την Μπαρτσελόνα εκείνη την περίοδο επέδειξαν φανερά αλλά και κρυφά αυτά τα παράδοξα.

Μετά τον θάνατο του Φράνκο, το ποδόσφαιρο έπαιξε κεντρικό ρόλο στην μετάβαση της Ισπανίας στην δημοκρατία μεταξύ του 1975 και του 1982. Αυτή την περίοδο, το παιχνίδι εκπροσωπούσε την παράδοση και την συνέχεια παραμένοντας κεντρικό ζήτημα της εθνικής συνοχής και ταυτότητας, ένα σημείο αναφοράς της συνοχής και της κανονικότητας, την στιγμή που πολλά ήταν ασταθή και αβέβαια. Ο Μονταλμπάν ισχυρίστηκε ότι το ισπανικό πρωτάθλημα υπήρξε καθοριστικός παράγοντας της εθνικής συνοχής στην Ισπανία των αυτόνομων κοινοτήτων μετά το 1978.

Όμως, το ποδόσφαιρο ήταν επίσης στη πρώτη γραμμή της αλλαγής και έπαιξε καθοριστικό ρόλο, αντιπροσωπεύοντας την ρήξη με το παρελθόν και επεκτείνοντας τις δυνατότητες μιας πολυεθνικής Ισπανίας αυτονομιών. Το ισπανικό Σύνταγμα του 1978 άνοιξε τον δρόμο για μια Ισπανία κοινοτήτων. Οι επιτυχίες των Ατλέτικο Μπιλμπάο, Ρεάλ Σοσιεδάδ και Μπαρτσελόνα στις αρχές του '80 αντικατόπτρισαν αυτή την αναγέννηση γλώσσας, κουλτούρας και τοπικής ταυτότητας και επέδειξαν την εγκατάλειψη της στενής, μονοπολιτισμικής ένωσης που επιβλήθηκε κατά την εποχή Φράνκο. Μέσα σε αυτήν την ρευστή δυναμική της ραγδαίας αλλαγής, ο άξονας Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα επιβεβαίωσε την αντιπαλότητα που ήδη υπήρχε στο εδραιωμένο ποδόσφαιρο, το οποίο βασιζόταν στην κοινότητα, την περιοχή, την γλώσσα, την πολιτική και την κοινωνική θέση. Σε αυτήν την περίοδο μετάβασης, αμφιλεγόμενες ερωτήσεις για την εθνικότητα και την ταυτότητα ήρθαν πάλι στην επιφάνεια, εγείροντας μόνιμα ερωτήματα για την εύθραυστη και προβληματική φύση της εθνικής

ταυτότητας στην πολυτάραχη Ισπανία, καθώς αυτό που έκανε ιδιαίτερη αυτή την μετάβαση ήταν η έλλειψη μιας ξεκάθαρης ρήξης με το παρελθόν.

Οι εξελισσόμενες αλλαγές στα ΜΜΕ, που προήλθαν από τον φρανκισμό, νομιμοποίησαν και ενίσχυσαν την τοπική διάσταση της μετά- Φράνκο Ισπανίας με σημαντικές συνέπειες στην μεταγενέστερη προβολή του ποδοσφαίρου. Τέλος, το άρθρο επικεντρώνεται στον άξονα Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα στον σύγχρονο τρόπο έκφρασης, καθώς η αντιπαλότητα έχει εξελιχθεί από “El Derbi” σε “El Clasico” στο πλαίσιο μιας ώριμης και δημοκρατικής Ισπανίας. Μια σειρά σημαντικών αλλαγών στο ποδόσφαιρο, πως δηλαδή αυτό γίνεται αντιληπτό από τα μέσα και την πολιτική κουλτούρα της Ισπανίας, αποδοκίμασαν ριζικά τόσο όσα ίσχυαν για την αντιπαλότητα Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα όσο και τις σχέσεις τους με τις υπόλοιπες ομάδες του ισπανικού ποδοσφαίρου. Πιο συγκεκριμένα, αυτό είχε συνέπειες στις σύγχρονες συνθήκες που όρισαν τον καταλανισμό και τον ισπανισμό όταν η συμμετρία μεταξύ της Ρεάλ Μαδρίτης, του συγκεντρωτισμού, των Μαδριλένων και του Φράνκο επισκιάστηκαν με τρόπο που τα παλιά γεγονότα, τα οποία καθόρισαν τις κεντρικές περιοχές, μεταμορφώθηκαν σε ένα πιο ρευστό σύνολο πολιτιστικών δομών. Και ενώ η Μπαρτσελόνα σημείωνε παραπάνω ποδοσφαιρική επιτυχία, οι σχέσεις των δύο ομάδων όσον αφορά την εκπροσώπηση τους σε πολιτιστικό και εθνικό επίπεδο έμοιαζαν πολυπλοκότερες. Από το 1982, ο καταλανισμός, στις αμέτρητες μορφές του, είναι πιο βέβαιος για την πολιτιστική και πολιτική του ταυτότητα, καθώς η αυτονομία έχει εδραιωθεί σταθερά και η προστασία της ταυτότητας είναι σε μεγάλο βαθμό αναμφισβήτητο κομμάτι της mainstream πολιτικής.

Η Μπαρτσελόνα εξελίχθηκε σταδιακά στη φυσική προσωποποίηση της ίδιας της Καταλονίας, τόσο πολύ που όταν αγωνίστηκε ενάντια στη Βαλένθια τον Φεβρουάριο του 2012, οι 9 από τους 11 παίκτες της βασικής ομάδας προέρχονταν από την ακαδημία νέων του Συλλόγου (Cantera System). Υπό αυτήν την έννοια, η Μπαρτσελόνα κατέστη εκπρόσωπος και σύμβολο της Καταλονίας στο παγκόσμιο ποδοσφαιρικό κοινό. Ενώ, παραδόξως, την ίδια στιγμή η Ρεάλ Μαδρίτης αισθάνεται ανασφάλεια για την ικανότητα της να εκπροσωπήσει την Ισπανία και τον ισπανισμό, υποχωρώντας, έτσι, υπό τον Μουρίνιο στην υπεροπτική αντίληψη- που αποτελεί θεμέλιο των Μαδριλένων- ότι η νίκη είναι το παν.

Ενώ η Μπαρτσελόνα μπορούσε να περηφανεύεται για πλήθος παικτών που προερχόντουσαν από την Ακαδημία τους, η Ρεάλ Μαδρίτης μπορεί να διεκδικούσε μόνο έναν από την δική της. Συνεπώς, η Ρεάλ Μαδρίτης αυτοπροσδιορίστηκε ως κατά της Μπαρτσελόνα και αντιστοίχως η Μαδρίτη ως κατά της Καταλονίας. Στα πλαίσια αυτού του σεναρίου, το Ελ Κλάσικο

μετατράπηκε από ένα αναπόσπαστο κομμάτι της Ισπανίας- το οποίο βασίζεται στην παράδοση- στο να ανταγωνίζεται εθνικότητες, στις οποίες η παγκοσμιοποίηση, τα παγκόσμια μέσα και η μεταβαλλόμενη δομή της Ισπανίας και του ποδοσφαίρου της επηρέασαν την αντιπαλότητα Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα. Αυτό το άρθρο υποστηρίζει ότι αυτή η σύγχρονη ηγεμονία και προσήλωση στην συγκεκριμένη αντιπαλότητα είναι επιβλαβής στο ισπανικό ποδόσφαιρο. Παρά τις κάποιες αντηχήσεις του παρελθόντος, όπου η νοσταλγία και η λαϊκή παράδοση είχαν σημαντικό ρόλο στο ποδόσφαιρο και την τωρινή της προβολή, η αναμέτρηση Ρεάλ Μαδρίτης και Μπαρτσελόνα το 2012 είναι από κάθε άποψη πολύ διαφορετική από την πρώτη τους αναμέτρηση το 1902. Η πολιτική, οι παίκτες, οι οπαδοί και τα μέσα την μεταμόρφωσαν σταδιακά από μια εντελώς τοπική υπόθεση σε ένα τεράστιο θέαμα παγκόσμιας εμβέλειας.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΛΟΤΗΤΑ

Η ποδοσφαιρική αντιπαλότητα της Ρεάλ Μαδρίτης και της Μπαρτσελόνα εδώ και 110 χρόνια έχει τις ρίζες της στην ιστορική πολιτική και πολιτιστική διαμάχη ανάμεσα στην Καταλονία και την Καστίλη. Στα τέλη του 19ου αιώνα, αυτό εκφράστηκε στα πλαίσια των σημαντικών κοινωνικοοικονομικών αλλαγών, κυρίως την βιομηχανοποίηση και την αστικοποίηση, που έλαβαν χώρα στην Χώρα των Βάσκων και την Καταλονία, με την Μπιλμπάο και την Βαρκελώνη να είναι τα επίκεντρα αυτών των φαινομένων. Η δεκαετία του 1890 ήταν σημαντική, με την θρυλική χρονιά του 1898 να περιγράφεται ως “Η χρονιά της καταστροφής” (El Desastre del ’98) για την Καστίλη και την Μαδρίτη, καθώς η απώλεια της Κούβας σηματοδότησε το τέλος της ισπανικής αποικιακής αυτοκρατορίας, οδηγώντας σε μια περίοδο οικονομικής λιτότητας και απώλειας κύρους, όταν η “Παλιά Ισπανία”, στο κέντρο του ισπανόφωνου κόσμου, απομονώθηκε σε μεγάλο βαθμό από το ανερχόμενο ρεύμα του σύγχρονου μοντερνισμού. Πράγματι, η καταστροφή του 1898 άφησε το στίγμα της, καθώς την ίδια στιγμή η μεγαλοαστική τάξη της Καταλονίας έχασε την πίστη της στην Ισπανία και στράφηκε προς τον τοπικό εθνικισμό ως εναλλακτική, οδηγώντας έτσι στην άνθιση της πολυεπίπεδης αναγέννησης (El Renacimiento), όπου οι ιστορικές κοινότητες της Χώρας των Βάσκων, της Καταλονίας και της Γαλικίας άρχισαν να αναδύονται από τον για πολλούς αιώνες ζυγό της καταπίεσης και της υποδούλωσης. Έτσι, στη Βαρκελώνη, τόσο σε πολιτισμικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, διαμορφώθηκε μια νέα αίσθηση εθνικής ταυτότητας, πράγμα που δημιούργησε βλέψεις για αυτονομία και αυτοκυριαρχία. Μέσα σε αυτό το ασταθές περιβάλλον πολιτικού φραξιονισμού και πολιτισμικής απόκλισης, το ποδόσφαιρο εισήχθη στη Βαρκελώνη. Το 1899 ιδρύεται ο σύλλογος της Μπαρτσελόνα από τον Ελβετό εμικρέ Ζοάν

Γκαμπέρ, πράγμα που υποδηλώνει την προτίμηση της μεσαίας τάξης στον μοντερνισμό και παρόλο που τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του οι αγγλικές και οι ευρύτερες ευρωπαϊκές επιρροές ήταν έντονες, ο Σύλλογος καθιερώθηκε γρήγορα ως θεματοφύλακας και σημείο αναφοράς του καταλανισμού με την ευρύτερη έννοια, ο οποίος ξεπερνούσε τις πολιτικές συμμαχίες και τις κοινωνικές τάξεις για να συμπεριλάβει τις μάζες των μεταναστών από τα υπόλοιπα μέρη της ισπανικής διασποράς, αντιπαραβάλλοντας έτσι τον τοπικό καταλανισμό, για να προωθήσει την ανάπτυξη ενός συνόλου εννοιών και αξιών γύρω από αυτόν. Από το ξεκίνημα, ο Σύλλογος έγινε ένα σημείο αναφοράς πολιτιστικών και πολιτικών απόψεων, σε αντίθεση με την Μαδρίτη, αγκαλιάζοντας σταδιακά το ιστορικό σύνθημα, που επινοήθηκε το 1968 από τον τότε πρόεδρο Ναρκίς Καρέρας, “Mas que un club” (κάτι παραπάνω από ένας σύλλογος). Παρόλα αυτά, η επακόλουθη ίδρυση της FC Espanol από την εργατική τάξη μόλις έναν χρόνο αργότερα (1900), ως απάντηση στις κατά τρόπο ελιτιστικές ρίζες της Μπαρτσελόνα, δημιούργησε μια πρόκληση και επιβεβαίωσε ότι το ποδόσφαιρο γρήγορα ενσωματώθηκε ως σύμβολο των πολύπλοκων δομών που χαρακτήριζαν την εθνικότητα, με την Βαρκελώνη να φέρνει στο προσκήνιο ιδιαίτερες παραδόσεις, καθιερώνοντας έτσι την Μπαρτσελόνα υπέρ της Καταλονίας και κατά του κεντρισμού και αντίστοιχα την Εσπανιόλ υπέρ της Μαδρίτης και υπέρ του κεντρισμού, ιδιαίτερα κατά την εποχή του Φράνκο. Κατά αυτόν τον τρόπο, η ανάπτυξη του ποδοσφαίρου διαμορφώθηκε από τις πολιτικές και ταξικές μικροδιαφορές, οι οποίες αποκάλυψαν τοπικές και περιφερειακές εντάσεις, αλλά και κεντροπεριφερειακές.

Στη Μαδρίτη, το ποδόσφαιρο αναπτυσσόταν αργά. Για άλλη μια φορά το παιχνίδι εισήχθη στη χώρα, και όχι μόνο από τους Άγγλους, αλλά και από την ίδια την Ισπανία. Η γένεση της Ρεάλ Μαδρίτης, μεσοαστική και εκσυγχρονιστική, βρήκε την πρώτη της έκφραση στην ίδρυση της FC Madrid από δύο Καταλανούς αντιφρονούντες το 1902, η οποία, όμως, δεν καθιερώθηκε πλήρως ως Ρεάλ Μαδρίτης μέχρι το 1920, με την σφραγίδα της βασιλικής έγκρισης λίγο πριν την πτώση της μοναρχίας του Αλφόνσου του ΙΓ΄, ενώ η αντίπαλος της, Ατλέτικο Μαδρίτης, η οποία εκπροσωπούσε κυρίως την εργατική τάξη, ιδρύθηκε από μια ομάδα Βάσκων φοιτητών που σπούδαζαν στην πόλη (1903). Αυτό όχι μόνο δείχνει τον μάλλον αντιδραστικό τρόπο με τον οποίο το ποδόσφαιρο εισήχθη στη Μαδρίτη, αλλά επιβεβαιώνει ακόμη την ηγεμονία της Μπιλμπάο και της Βαρκελώνης ως τις παραδοσιακές κεντρικές δυνάμεις του ισπανικού ποδοσφαίρου, ικανές να παίξουν επιδραστικό ρόλο στην δυναμικότητα του ποδοσφαίρου, αλλά και να αντικατοπτρίσουν και να ορίσουν την πολιτική, τον πολιτισμό, το επίπεδο και την εθνότητα στον ισπανικό χώρο.

Οι πρώτοι αγώνες ανάμεσα στην Ρεάλ Μαδρίτης και την Μπαρτσελόνα αντικατόπτρισαν τα κύρια χαρακτηριστικά του ισπανικού ποδοσφαίρου κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα: τοπικό, επαρχιακό, ερασιτεχνικό, με μικρή κάλυψη από τον Τύπο και με λιγοστό κοινό. Παρόλα αυτά, ενώ η Μαδρίτη δυσκολευόταν να εδραιώσει το ποδόσφαιρο ως κεντρικό κομμάτι της ταυτότητας της, η Μπαρτσελόνα εδραιώθηκε πιο γερά ως εκπρόσωπος της αντίληψης ότι η Μπάρτσα είναι ένα ευρύ δόγμα που φιλοξενεί εύρος ανθρώπων, το οποίο ορίζει τι σημαίνει να είσαι Καταλανός.

Αν και οι αγώνες, σε αυτήν την πρώτη περίοδο, ανάμεσα στους δυο συλλόγους ήταν λίγοι και όχι ανά τακτά διαστήματα, γεγονότα όπως η γενική απεργία τον Ιούλιο του 1909 στη Βαρκελώνη- η οποία προκλήθηκε από την χρήση καταλανικών στρατευμάτων στον πόλεμο Ισπανίας- Μαρόκου και απαθανάτιστηκε στον καταλανικό λαό ως “La Semana Tragica” (Η τραγική εβδομάδα)- έκαναν έντονη την αντίδραση της Βαρκελώνης έναντι του κεντρισμού της Μαδρίτης. Τα επόμενα χρόνια που ακολούθησαν συνέβαλαν στο να γίνει η Μπαρτσελόνα ισχυρή έκφραση της πολιτιστικής και πολιτικής απόκλισης. Κατά την ίδια τακτική, την δεκαετία του '20, η διατάραξη της δημόσιας τάξης και η διαφωνία περί ποδοσφαίρου ήταν σποραδικές και κυρίως αντιληπτές όταν ακουγόταν ο εθνικός ύμνος της Ισπανίας σε μια χορωδία γιουχαρισμάτων πριν από κάποιον αγώνα στο Λες Κορτς- το γήπεδο της Μπαρτσελόνα το 1925- καθώς στη διάρκεια της δικτατορίας του στρατιωτικού Πρίμα ντι Ριβέρα στην ανταρσία, όπου οι εθνικές δυνάμεις ήταν ανεξέλεγκτες, το ποδόσφαιρο ήταν ο μόνος τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούσαν να εκφράσουν τα καταπιεσμένα τους συναισθήματα.

Η απάντηση του τότε καθεστώτος ήταν και βάρβαρη και εκδικητική, κλείνοντας το γήπεδο για έξι μήνες, με αποτέλεσμα ο Σύλλογος να κινδυνεύσει να χρεοκοπήσει. Η ίδρυση μιας εθνικής οργάνωσης το 1928 τοποθέτησε αυτά τα δυο διακριτά τμήματα του ποδοσφαίρου- την πολιτική και πολιτιστική αντιπαλότητα- σε ένα τακτικό, επαγγελματικό και ανταγωνιστικό πλαίσιο, δικαιολογώντας έτσι την πεποίθηση ότι το ποδόσφαιρο συλλόγων βρίσκεται στην καρδιά των Ισπανών.

Επρόκειτο για μια ανάπτυξη με επιρροή, καθώς η δεκαετία του '20 δημιούργησε τους πρώτους αστέρες και είδωλα του ποδοσφαίρου, με αύξηση της δημοσιογραφικής κάλυψης τόσο των αγώνων όσο και των παικτών, πράγμα προφανέστερο στην απεικόνιση του τερματοφύλακα Ζαμόρα και του επιθετικού Σαμιτιέρ, όπου και οι δύο αγωνίστηκαν και για την Μπαρτσελόνα και για την Ρεάλ Μαδρίτη. Η δημοσιότητα που δόθηκε σε αυτούς τους αστέρες και η ίντριγκα της δημοσιογραφικής κάλυψης συνέβαλαν στην καθοριστική διαμόρφωση του ποδοσφαίρου

στο βλέμμα του κοινού και παρείχαν δυνατά σύμβολα πολιτιστικής ταυτότητας και για τους δυο ομίλους, τόσο μέσα στο ίδιο το γήπεδο όσο και στην εικόνα εκτός γηπέδου. Επιπλέον, καθώς η Ισπανία πέρασε από την μοναρχία στην δικτατορία και από την δημοκρατία στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου, το παιχνίδι έγινε ακόμη πιο πολιτικοποιημένο και η αντιπαλότητα ανάμεσα στις δυο ομάδες ακόμα εντονότερη. Η δολοφονία του προέδρου της Μπαρτσελόνα Γιοσέφ Σουνιόλ στα περίχωρα της Μαδρίτης τον Αύγουστο του 1936 έδωσε νόημα στον σκοπό, σύμφωνα με τον οποίο ο όμιλος θα γινόταν ένα μακροχρόνιο τεκμήριο και κληροδότημα της ταυτότητας, του πεπρωμένου και της καταπίεσης για τις μελλοντικές γενιές, μια απόδειξη της βαρβαρότητας της Ισπανικής Φάλλαγας (Falange Espanola) και των Μαδριλένων. Αυτή η δολοφονία και η συγκάλυψη της κατά τα χρόνια του Φράνκο, αλλά και αργότερα, έγιναν ένα από τα κεντρικά θέματα του καταλανισμού.

Η μεγάλη περίοδος δικτατορίας του Φράνκο επέτρεψε στον καταλανισμό να εκμεταλλευτεί τα ιστορικά στερεότυπα και τις έννοιες του φαταλισμού (El Fatalismo) και της θυματοποίησης (El Victimismo) και να ενθαρρύνει μια σειρά πολιτιστικών συμπεριφορών γύρω από την σχέση του ποδοσφαίρου και του φρανκισμού με αποτέλεσμα την τύχη της Μπαρτσελόνα να διαμορφώνεται από την μια στιγμή στην άλλη υπό το ίδιο σκοτεινό ξόρκι των ιστορικών καταπίεσεων και του ζοφερού πεσιμισμού. Από τον οδυνηρό μιλιταρισμό του '40 στον "καλοπροαίρετο" δικτάτορα του '60 προέκυψαν εικόνες του Φράνκο στις οποίες το ποδόσφαιρο χειραγωγήθηκε σε μεγάλο βαθμό σε ένα μαζικό θέαμα, προκειμένου να νομιμοποιηθεί το καθεστώς και να δομηθεί μια έννοια ισπανισμού και εθνικής ταυτότητας. Μέσα από το όραμα του Μπερναμπέου την δεκαετία του '40, η Ρεάλ Μαδρίτης ορίστηκε στη διάρκεια της αυστηρής δεκαετίας του '50 η ομάδα του Φράνκο και η εκπροσώπηση της Μαδρίτης και των Μαδριλένων και της καθολικής ενότητας μιας αδιαίρετης Ισπανίας. Η εντυπωσιακή επιτυχία της ομάδας που κέρδισε τα πέντε πρώτα ευρωπαϊκά κύπελλα μεταξύ 1956 και 1960, οδηγώντας τελικά στην ολική καταστροφή της Eintracht Frankfurt με 7-3 εν όψη ενός καθλωτικού τηλεοπτικού κοινού, ώθησε την Ρεάλ Μαδρίτης στη διεθνή σκηνή. Αυτό παρείχε θετική εικόνα για το καθεστώς, καθώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το καθεστώς επωφελήθηκε από την Ρεάλ Μαδρίτης, και το κύρος της στο εξωτερικό... (και) οδήγησε σε μια ταύτιση της αριστείας της ομάδας με την κατάσταση του πολιτικού συστήματος που έμμεσα εκπροσωπούσε.

Στην Ισπανία του Φράνκο, το Κύπελλο του Βασιλιά (Copa del Rey) έγινε το Κύπελλο του Αρχιστράτηγου (Copa del Generalismo), τα καστιλιανικά ήταν η μόνη επίσημη γλώσσα και το ίδιο το ποδόσφαιρο ελεγχόταν υπό την κυβερνητική ομπρέλα του κεντρικού κράτους. Μια

σειρά από διαχειριστές- μαριονέτες διοικούσαν τους συλλόγους στις υποτιθέμενες προβληματικές περιοχές. Σ' αυτό το πλαίσιο, ο άξονας Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα σχηματίστηκε ως επί το πλείστον από ένα σύνολο σαφώς καθορισμένων και πολωμένων εθνικών δομών. Για την Μαδρίτη, αυτό διαμόρφωσε μια αντιπαράθεση συναινετικών, επιβαλλόμενων πολιτικών και πολιτιστικών βεβαιοτήτων, αναγνωρίζοντας ότι χρειαζόταν ένας εχθρός για να επιβεβαιωθεί περαιτέρω η ηγεμονία και η νομιμότητα του κέντρου της χώρας και των προτιμήσεων του, με σκοπό το ποδόσφαιρο να γίνει καταλύτης του εθνικισμού. Το παιχνίδι αποτέλεσε το ιδανικό εργαλείο για τους σκοπούς αυτούς. Για την Μπαρτσελόνα, ειδικά μετά την κατασκευή του Καμπ Νου το 1957 ως αντίπαλου χώρου ανταγωνιστικής ταυτότητας, ο σύλλογος έγινε το μόνο νόμιμο πεδίο στο οποίο μπορούσε να αρθρωθεί μια εναλλακτική εθνική και πολιτιστική ταυτότητα, με μια πολύ πραγματική αίσθηση ότι διατηρούσε κρυφά την φλόγα ζωντανή στο σκοτάδι, καθώς... πολλοί Καταλανοί ακολουθούσαν την Μπάρτσα κυρίως για να εκφράσουν τον αντιφασισμό τους.

Μέσα σε αυτό το φάσμα, ένας κατάλογος αδικιών ενσωματώθηκε στην καταλανική ποδοσφαιρική ιστορία, μια μαρτυρία της χειραγώγησης και του ελέγχου του καθεστώτος, της πολιτικοποιημένης και προκατειλημμένης διαιτησίας, της υποβόσκουσας πίστης στο φάσμα του εκφοβισμού και της βίας, όπου η Ρεάλ Μαδρίτης χρησιμοποιήθηκε ως μέσο και σύμβολο για να στηρίξει το ίδιο το καθεστώς. Συνεπώς, η πιο βαριά ήττα της Μπαρτσελόνα (11-1) στο Κύπελλο του Αρχιστράτηγου το 1943, οι μακροχρόνιες και σκοτεινές συνθήκες γύρω από την μεταγραφή του Ντι Στέφανο το 1953, η λεγόμενη μάχη των μπουκαλιών το 1968 και το σκάνδαλο με τον διαιτητή Γκουρεθέτα το 1970 διέκοπταν περιοδικά τους αγώνες μεταξύ των συλλόγων κατά τη περίοδο αυτή, ενώ έγιναν πιο τακτικοί τα τελευταία χρόνια του Φράνκο, καθώς η Μπαρτσελόνα χαρακτηρίστηκε ως χώρος αντιπολιτευτικής πολιτικής και καταλανικών φιλοδοξιών, με το τελευταίο περιστατικό να αποτελεί... μία από τις πρώτες δημόσιες εκδηλώσεις δυσαρέσκειας για το καθεστώς Φράνκο.

Υπήρχαν, όπως πάντα, αντιφάσεις στο πλαίσιο αυτής της ευρείας πολικότητας γύρω από την εθνικότητα και την πολιτιστική ταυτότητα καθώς και στον ρόλο του ποδοσφαίρου στην δομή και εκπροσώπηση πολιτικών και οικονομικών συμμαχιών. Επιπρόσθετα, η αύξηση της θεαματικότητας στην δεκαετία του '50, η οποία συνοδεύτηκε παράλληλα από την σταδιακή αύξηση της προβολής του ποδοσφαίρου, επέτρεψε στο παιχνίδι να αποτελέσει μέρος ενός πολιτιστικού αντιπερισπασμού από την σκληρή πραγματικότητα της λιτότητας, με τρόπο που το ποδόσφαιρο "άρπαξε" τους λάτρεις και η ψυχαγωγία- το θέατρο, ο κινηματογράφος, το τσίρκο και τα διάφορα σόου- τους βοήθησε να ξεχνούν.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ

Στον άξονα Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα, οι αναπτυσσόμενοι κλάδοι των ΜΜΕ έτειναν να ενισχύουν την πολωμένη εθνικότητα γύρω από τους δυο συλλόγους. Από την ίδρυση της το 1938, η εφημερίδα Marca έγινε το φερέφωνο και η διέξοδος της Ρεάλ Μαδρίτης και κατ' επέκταση του ίδιου του καθεστώτος του Φράνκο, ενώ η El Mundo Deportivo, με πλούσια ιστορία που χρονολογείται πίσω στο 1906, έδειξε εντονότερα την υποστήριξη της στην Μπαρτσελόνα και τον καταλανικό σκοπό, ιδίως μετά την εισαγωγή του νόμου περί τύπου του Fraga το 1966, ο οποίος επέτρεψε την αντιπαλότητα μεταξύ των δυο συλλόγων να λάβει χώρα πιο ανοιχτά στον δημόσιο χώρο. Ο ρόλος του ραδιοφώνου ως χώρου στον οποίο μπορούσαν να εκφραστούν οι τοπικές αντιπαλότητες και ταυτότητες γύρω από το ποδόσφαιρο, καθώς και η αργή ανάπτυξη της δημόσιας τηλεόρασης την δεκαετία του '50, η οποία ελεγχόταν από το καθεστώς, αντανakλούσαν τις αμφιθυμίες και τις αντιφάσεις γύρω από τις αμφισβητούμενες ταυτότητες του ποδοσφαίρου. Η τηλεόραση υπό τον Φράνκο ήταν αυστηρά ελεγχόμενη και υποκείμενη στη λογοκρισία των κανονισμών NO-DO (Noticiarios y Documentales) δημιουργώντας πολιτιστικά στερεότυπα μιας κουλτούρας που θεωρούνταν από το καθεστώς αποφασιστική στη διαδικασία εγκαθίδρυσης μιας συνεκτικής εθνικής ταυτότητας, ενώ η λειτουργία της από το 1941- 1981 ήταν...να ωραιοποιεί την εικόνα του Φράνκο και τις δραστηριότητες του καθεστώτος.

Το ποδόσφαιρο αποτέλεσε βασικό σύμβολο σε αυτή τη διαδικασία, και στη διάρκεια της δεκαετίας του '60 με την επέκταση της ιδιοκτησίας της τηλεόρασης, το σαββατόβραδο στο κανάλι TVE1 περιλάμβανε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα σε ζωντανή μετάδοση, συνήθως με την συμμετοχή της Ρεάλ Μαδρίτης, και ταυρομαχίες, όπως τις γιόρταζε ο ταυρομάχος "El Cordobes", όντας και ο ίδιος οπαδός της Ρεάλ Μαδρίτης. Αυτές οι ισχυρές εικόνες εθνικισμού επιβεβαίωσαν την ηγεμονία της Μαδρίτης και μείωσαν κάθε δυνατότητα που είχαν τα αυτονομιστικά κινήματα στη Χώρα των Βάσκων και στην Καταλονία να χρησιμοποιήσουν την τηλεόραση ως μέσο προώθησης των ξεχωριστών τους εθνικών ταυτοτήτων.

Κατά την περίοδο του Φράνκο, το ποδόσφαιρο ήταν ουσιαστικά το μόνο δημόσιο μέρος στο οποίο οι περιοχές και γενικότερα οι περιφέρειες της Ισπανίας, από την Σεβίλλη στο Μπιλμπάο, από την Βαλένθια έως το Βίγκο, από την Μαδρίτη στη Βαρκελώνη, μπορούσαν να διατηρήσουν και να εκφράσουν τις εθνικιστικές ιδιαιτερότητες μέσα στην συνεκτική δομή ενός εθνικού πρωταθλήματος, που εκπροσωπούσε μια ενιαία Ισπανία. Αυτό παρείχε μια δικλείδα ασφαλείας στα πλαίσια της ποδοσφαιρικής αντιπαλότητας, ενώ παράλληλα

διατηρούσε τον έλεγχο στη Μαδρίτη, ειδικά όταν οι δραστηριότητες της ETA (Euskadi Ta Askatasuna: βασκική αυτονομιστική οργάνωση) έγιναν βιαιότερες τα τελευταία χρόνια του καθεστώτος.

Η μετάβαση στη δημοκρατία, από το 1975 έως το 1982, προκάλεσε μια συναισθηματική συζήτηση στην ισπανική ψυχή με την πρακτική της “συλλογικής αμνησίας”, η οποία επέτρεψε στους πρώην αντιπάλους να συνεργαστούν με σκοπό να οικοδομήσουν τα δημοκρατικά διαπιστευτήρια της Ισπανίας, αλλά και με τις οξείες πολιτικές διαιρέσεις γύρω από τον νόμο της μνήμης το 2007 (Ley de aplicación normativa) ανοίγοντας πολλές από τις πληγές του βάνουσου παρελθόντος της χώρας και δίνοντας τέλος στην συναίνεση που είχε διαμορφώσει την μετά το 1978 εποχή, για να καταδείξει ότι...η λυσσαλέα αντιπαράθεση για τον νόμο περί ιστορικής μνήμης απέδειξε ότι και αυτό ήταν ένα θέμα για το οποίο οι Ισπανοί δεν επρόκειτο ποτέ να συμφωνήσουν.

Κατά την μεταβατική περίοδο, το ποδόσφαιρο δεν έμεινε ανεπηρέαστο από τις αλλαγές που σάρωσαν την ισπανική κοινωνία. Ο Μονταλμπάν υποστήριξε ακόμη ότι αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία, τόσο με την επέκταση των δημοκρατικών πρακτικών στις οργανωτικές δομές των ιδίων των συλλόγων- έτσι ώστε η Μπαρτσελόνα να κινηθεί προς ένα σύστημα καθολικής ψηφοφορίας για την εκλογή του προέδρου της και άλλων ανώτερων στελεχών κατά τα τελευταία χρόνια του καθεστώτος αλλά και κατά την μεταβατική περίοδο- όσο και με την ικανότητα του παιχνιδιού να καθορίσει και να εκφράσει τον αναδυόμενο τοπικισμό. Αυτές οι αρχικά δειλές ρήξεις με το πρόσφατο παρελθόν υποστηρίχθηκαν από την εθνική, ενιαία δομή που περιλάμβανε το πρωτάθλημα. Το ποδόσφαιρο άνοιξε την πόρτα της αλλαγής- ο πρώτος αγώνας μετά τον Φράνκο ανάμεσα στη Ρεάλ Μαδρίτης και την Μπαρτσελόνα στο Καμπ Νου τον Δεκέμβριο του 1975 υπήρξε μάρτυρας της πρώτης τεράστιας παρουσίας καταλανικών σημαίων σε δημόσιο χώρο μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου.

Αν και στο ντέρμπι μεταξύ της Ρεάλ Σοσιεδάδ και της Ατλέτικο Μπιλμπάο στον Σαν Σεμπασιτιάν στις αρχές του 1976 οι δυο αρχηγοί έφεραν την βασκική σημαία στο γήπεδο πριν από τον αγώνα, αυτές οι εξαιρετικά δημόσιες και εμφανείς εκδηλώσεις των διαφορετικών εθνικοτήτων και πολιτισμών θα ήταν αδιανόητες ακόμη και μήνες πριν. Η Ισπανία των Αυτονομιών που θεσπίστηκε με το Σύνταγμα του 1978 επιβεβαίωσε την νομιμότητα των ιστορικών κοινοτήτων της Χώρας των Βάσκων, της Καταλονίας και της Γαλικίας. Η αποκέντρωση της πολιτικής και πολιτιστικής εξουσίας από την Μαδρίτη σήμαινε ότι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα γύρω από την εθνικότητα και την ταυτότητα επανήλθαν στο προσκήνιο του σύγχρονου διαλόγου. Η ανάπτυξη της τοπικής τηλεόρασης στις αρχές του 1980

έδωσε νέο χώρο και φωνή σε ένα γλωσσικά ποικιλόμορφο πολιτιστικό τοπίο. Η ποδοσφαιρική επιτυχία της Ρεάλ Σοσιεδάδ, της Ατλέτικο Μπιλμπάο και της Μπαρτσελόνα εκείνη την εποχή λειτούργησε ως σύμβολο για αυτήν την μετατόπιση εξουσίας και την επιστροφή στην παράδοση. Πράγματι, η Ατλέτικο Μπιλμπάο, που κατέκτησε το νταμπλ το 1984, έχει απαθανατιστεί στον πολιτισμό των Βάσκων ως ένας λαϊκός εορτασμός της πολιτικής, πολιτιστικής και ιστορικής ανεξαρτησίας.

Από το 1982, με την εκλογή μιας σοσιαλιστικής κυβέρνησης και την ένταξη της Ισπανίας στην ΕΕ, τα ζητήματα της εθνικότητας και της ταυτότητας αμφισβητούνται και υπόκεινται στις ρευστές και ταλαντευόμενες εντάσεις των πολιτικών συνθηκών. Για κάποιο διάστημα, το ποδόσφαιρο ήταν ένα ισχυρό σύμβολο αυτής της ρευστότητας, καθώς η εξουσία μετατοπίστηκε από την αναγέννηση του διχασμού Βάσκων- Καταλονίας στις αρχές του 1980 στην επαναβεβαίωση μιας σοσιαλιστικής Μαδρίτης, και στην επιτυχία της εγχώριας γενιάς της Ρεάλ Μαδρίτης, που ονομάστηκε “La Quinta” και “El Buitre” από τον Τύπο της Μαδρίτης και η οποία κατέκτησε πέντε διαδοχικά πρωταθλήματα μεταξύ 1986 και 1990, θέτοντας έτσι μια αναγέννηση της δικής τους ταυτότητας.

Για ένα διάστημα η La Quinta επανάφερε την έννοια των Μαδριλένων και την τοποθέτησε ξανά στο επίκεντρο των πραγμάτων μαζί με ένα μείγμα λαϊκής κουλτούρας και αθλητισμού.

Αυτό υπονόησε μια νέα αυτοπεποίθηση, μια μετά- Φράνκο πολιτιστική αναγέννηση μιας ζωντανής πρωτεύουσας με αποτέλεσμα ο άξονας Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα να τοποθετηθεί μέσα στη νέα δομή της δημοκρατίας. Ο διάλογος μεταξύ πρωτεύουσας και περιφέρειας ήταν περισσότερο πολιτιστικός παρά πολιτικός εκείνη την εποχή και η κοινότητα σε αντιπαράθεση με τα παραδοσιακά πολιτικά/πολιτιστικά χάσματα παρέμεινε στον πυρήνα του ποδοσφαίρου στο αναδυόμενο πολυεθνικό λεξικό, αποκαλύπτοντας ότι... ο μεταβαλλόμενος ρόλος του ποδοσφαίρου ήδη από την εποχή του Φράνκο ήταν μεγίστης σημασίας στην αντανάκλαση ή την διαμόρφωση των εθνικών/περιφερειακών ταυτοτήτων και των εθνικιστικών συναισθημάτων των περιφερειών της Ισπανίας.

Ωστόσο, οι βαθιά ριζωμένες καχυποψίες και τα κληροδοτήματα του παρελθόντος παρέμειναν συνυφασμένα με αυτές τις αναδυόμενες εικόνες της Νέας Ισπανίας. Μέχρι την δεκαετία του '90, οι σημαδιακές αλλαγές τόσο στο ίδιο το παιχνίδι όσο και ειδικότερα στη προβολή του σήμαιναν ότι νέοι παράγοντες και νέοι παίκτες αμφισβήτησαν τα παλιά ορθόδοξα για να καταστήσουν τον διάλογο περί εθνικότητας στην Ισπανία ακόμη πιο περίπλοκο, με σημαντικές επιπτώσεις για την Ρεάλ Μαδρίτης και την Μπαρτσελόνα όσον αφορά την ποδοσφαιρική, πολιτική και πολιτιστική αντιπαλότητα στο σύγχρονο πλαίσιο.

Από την δεκαετία του '90 και έπειτα -καθώς όλο και περισσότερες εξουσίες έχουν σταδιακά αποκλειστεί από το κέντρο, έτσι ώστε οι παλιές ιστορικές κοινότητες να αυτοδιοικούνται στους περισσότερους κυβερνητικούς τομείς- η Μπαρτσελόνα χαρακτηρίζεται όλο και περισσότερο εντός και εκτός της Καταλονίας ως το σύμβολο και η εκπροσώπηση του καταλανισμού ως πολιτιστικής και πολιτικής οντότητας. Αυτή η διαδικασία έχει τροφοδοτηθεί από αλλαγές στο ίδιο το ποδόσφαιρο, τον οπαδισμό του, την προβολή από τα μέσα, την πρόοδο της τεχνολογίας και την ραγδαία παγκοσμιοποίηση, όλα αυτά τοποθετημένα στα πλαίσια μιας δημοκρατικής Ισπανίας που ανήκει στην ΕΕ. Για τον άξονα Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα αυτή η σύνθετη μίξη επηρέασε την δομή των εθνικοτήτων, με κάθε σύλλογο να υιοθετεί μια διαφορετική πορεία προκειμένου να συμπεριλάβει τον λαϊκό πολιτισμό, το ποδόσφαιρο, την παράδοση και την παγκοσμιοποίηση.

'El Clasico' and the demise of tradition in Spanish club football: perspectives on shifting patterns of cultural identity

STRUCTURE

[...]

The embedding of the rivalry between Real Madrid and FC Barcelona is then considered within the set of political and cultural tensions which came to shape and define the relationship between Catalonia and Spain. The build-up to the Civil War and its aftermath, followed by the long period of Franco's autocracy (1939–1975) consolidated the rivalry between the two clubs, with rhetoric, flashpoints and symbols being fashioned into a set of opposing constructions and rituals, two distinctive ethnic and cultural identities, given potency and meaning by the rivalry between Real Madrid and FC Barcelona, meaning that under Franco, the notion of a single Spanish identity and the promotion of its image were encouraged by football and the sport's role as the vehicle for frustrated nationalism was central.

Within this context, Real Madrid emerged from the shadows of the 1940s, to become the embodiment and representation of Franco's unitary, indivisible Spain, whilst FC Barcelona became both agent and symbol in defining and reflecting the broad church of Catalanism. It also became the implicit site of oppositional politics, particularly during the latter years of the Franco Regime when supporting Barca had been one of the only ways to show outward hostility towards him.

Particularly, in Catalonia and the Basque Country, football came to constitute the paradoxes, complexities and tensions between the suppressed aspirations of autonomy and separateness whilst being utilized and manipulated to construct consensus around homogenous nationhood. The matches between Real Madrid and FC Barcelona in this period overtly and covertly demonstrated these paradoxes.

After Franco's death, football played a pivotal role in Spain's transition to democracy between 1975 and 1982. In these years, the game constituted tradition and continuity, remaining a focal point of national coherence and identity, a reference point of coherence and normalcy whilst

much was volatile and uncertain. Montalban claimed that the Spanish League was the key factor of national cohesion in the Spain of the autonomies post 1978.

But football was also in the vanguard of change, crucial in representing the break with the past in opening up the potential of a plurinational Spain of regionally autonomous communities. The constitution of 1978 paved the way for a Spain of the regions. The success of Athletic Bilbao, Real Sociedad and FC Barcelona in the early 1980s mirrored this renaissance of language, culture and regional identity and signposted the abandoning of the tight, monocultural unity imposed during the Franco epoch. Within this fluid dynamic of rapid change, the Real Madrid–FC Barcelona axis was couched within the reassertion of the rich tapestry of traditional football rivalry based on locality, region, language, politics and social class. In this period of transition, vexed questions of ethnicity and identity resurfaced, raising lasting questions about the fragile and problematic nature of national identity in the Spanish vortex, as what made Spain's transition special was a lack of a clean break with the past.

Evolving changes in the media, emerging from the shackles of Francoism, legitimized and cemented the regional dimension of Post-Franco Spain, with significant implications for the subsequent mediatization of football. Finally, the article focuses on the Real Madrid–Barcelona axis in the contemporary idiom, as the rivalry has evolved from 'El Derbi' to 'El Clasico' within the framework of a mature, democratic Spain. A series of important changes in football, its mediascapes and in Spain's political culture has radically challenged both the folkloric traditions of the Real Madrid–FC Barcelona rivalry and its relationship with the rest of Spanish Club football. Most pertinently, this has had implications for the contemporary contexts of Catalanism and Spanishness, as the symmetry between Real Madrid, Centralism, Madridista and Franco was eclipsed, so that the old certainties in which Centre-Region frameworks were clearly defined metamorphosed into a more fluid set of cultural constructions. As FC Barcelona has become more dominant in respect of football success, the relationship between their cultural and ethnic representations has been more complex. Since 1982, Catalanism, in its myriad forms, has become more certain of its cultural and political identity, as autonomy has become more firmly established, so that ... defence of identity is a largely uncontested part of mainstream politics.

FC Barcelona has gradually become the natural embodiment of Catalonia itself, so that when the team took the field against FC Valencia in February 2012, nine players from the starting 11 emerged from the club's Cantera System. In this sense, FC Barcelona is the agent and symbol of Catalonia to the global football public. Paradoxically, Real Madrid has become less certain

of its ability to represent Spain and Spanishness, retreating under Mourinho into ... the imperious notion at the core of Madridista; that winning is all.

Whilst FC Barcelona could boast a galaxy of players emerging from their Cantera, Real Madrid could claim only one. Consequently, Real Madrid has increasingly defined itself as being anti-Barcelona, Madrid as anti-Catalonia. Within this scenario, 'El Clasico' has shifted from being an integral part of a set of constructions of Spain-based around football folklore and traditions, to competing ethnicities in which globalization, the global media and the changing fabric of Spain and its football impact upon the Real Madrid–FC Barcelona rivalry. This article argues that the contemporary ascendancy and concentration on this rivalry is to the detriment of Spanish Club Football. Though some echoes of the past resonate, with nostalgia and folklore still having a significant role in football and its current mediatization, Real Madrid versus FC Barcelona in 2012 is very different, in every respect, from when they first met in 1902. Politics, players, fans and the media have transformed it from a quintessentially parochial affair into the globalized mega spectacle it has gradually become.

Historic rivalry

The 110-year football rivalry between Real Madrid and FC Barcelona is rooted in the historic political and cultural conflict between Catalonia and Castile. In the late nineteenth century, this was expressed within the context of the crucial socio-economic changes, most notably industrialization and urbanization, which took place in the Basque Country and Catalonia, with Bilbao and Barcelona emerging at the epicentres of these processes. The 1890s was a critical decade, with the fabled year of 1898 being defined as 'The Year of Disaster' for Castile and Madrid, as the loss of Cuba signalled the end of Spain's colonial empire, ushering in a period of retrenchment and loss of status, when the 'Old Spain,' at the centre of the Spanish speaking world being increasingly isolated by the rising tide of contemporary modernism. Indeed, The disaster of 1898 marked a moment when Catalonia's upper middle class lost faith in Spain and turned towards regional nationalism as an alternative ushering in the multi-faceted flowering of 'El Renacimiento' in which the historic communities of the Basque Country, Catalonia and Galicia began to emerge from the yoke of centuries of suppression and subjugation. Thus, in Barcelona, in both the cultural and political spheres, a new sense of ethnic identity crystallized, bringing with it aspirations of autonomy and self-governance. Within this volatile milieu of political factionalism and cultural divergence football was introduced into Barcelona; the club's forming by the Swiss textile émigré Joan Gamper in 1899 suggested the middle class penchant for modernism, and although in its fledgling years English and Continental influences

were pervasive, the club was quickly established as the custodian and reference point of Catalanism in its broadest senses, cutting across political alliances and social class to include the swathes of migrants from other parts of the Spanish Diaspora, juxtaposing with indigenous Catalanism to foster the growth of a set of concepts and values around it. From the outset, the club became a rallying point of cultural and political standpoints, in contradistinction to Madrid, eventually embracing the immortalized slogan, coined by the then President Narcis Carreras of 'Mas que un club' in 1968. Notwithstanding this, the subsequent founding of FC Espanol just one year later (1900), as an ostensibly working class riposte to the middle class quasi elitist roots of FC Barcelona, threw down the gauntlet to confirm that football was quickly embedded as a metaphor for the complexities surrounding the developing constructions of ethnicity, with distinctive traditions emerging in Barcelona itself to establish FC Barcelona as Pro Catalan, Anti-Centrist, with FC Espanol being Pro Madrid, Pro Centre, particularly during the francoist period. In this way, the formative development of football was shaped by political and class centred nuances to reveal local and regional tensions, as well as centre-regional ones. In Madrid, football was slow to evolve. Once again the game was imported, but not only by the English, but also from within Spain itself. The genesis of Real Madrid, middle class and modernist, found its first expression in the setting up of FC Madrid by two Catalan dissidents in 1902, not fully establishing itself as Real Madrid until 1920, with the seal of royal approval from the dying embers of the Alfonso XIII monarchy, whilst their cross-city rivals, Athletic Madrid, which came to represent a more working class constituency, was founded by a group of Basque students studying in the city (1903). Not only does this suggest the rather hesitant, reactive way that football carved its niche in Madrid, it also confirms the hegemony of Bilbao and Barcelona as the traditional power centres of Spanish football, able to play a seminal role in the game's capacity to reflect and define politics, culture, class and ethnicity in the Spanish landscape.

The first matches between FC Madrid and FC Barcelona reflected the main characteristics of Spanish club football in the first decades of the twentieth century; local, regional, amateur in nature, with minimal press coverage and a small watching public. Nevertheless, whilst Madrid struggled to locate football as a focal point of its identity, FC Barcelona became more firmly entrenched as the embodiment of the notion that Barca is a broad church that accommodates a range of definers as to what it is to be Catalan.

Although matches between the clubs were few and far between in this early period, events such as the General Strike of July 1909 in Barcelona, triggered by the use of Catalan conscripts in

the Spanish Moroccan war of then time and immortalized in Catalan folklore as ‘La Semana Tragica’, highlighted Barcelona’s rebellion against the centralism of Madrid – the years that followed helped to secure FC Barcelona as a potent expression of cultural and political difference. In a similar vein in the 1920s, public disorder and dissent around football was sporadic, most notably when the Spanish national anthem was played to a chorus of boos before a match at Les Corts, FC Barcelona’s stadium in 1925, as during the dictatorship of general Primo de Rivera in the rebellion when nationalist forces were rampant, football was the only way people could express their pent up emotion.

The response of the regime was both brutal and retributive, with the stadium being closed for six months, resulting in the near bankruptcy of the club. The setting up of a national league in 1928 placed these two distinctive branches of football, political and cultural rivalry within a regular, professional, competitive framework, legitimising the tradition that club football is at the heart of Spanish passion for the game.

This was a seminal development, as the 1920s had produced football’s first stars and icons, with more press coverage of both matches and players, most notably in the shape of the goalkeeper Zamora and the striker Samitier, both of whom played for both FC Barcelona and Real Madrid. The publicity afforded to these stars, the intrigue of press coverage, helped locate football more firmly in the public gaze, and provided powerful symbols of cultural identity for both clubs, through on field deeds and off field profile. Moreover, as Spain itself lurched from Monarchy to Dictatorship, from Republic to the brink of Civil War, the game became ever more politicized, the rivalry between the clubs ever more intense. The assassination of FC Barcelona Club President Josep Sunyol on the outskirts of Madrid in August 1936 gave the club a martyr for the cause, to become an enduring symbol and legacy of identity, destiny and oppression for future generations, a testimony to the barbarism at the core of Falangism, at the heart of Madridista in that his murder, and the subsequent cover- up through and beyond the Franco years has become one of the defining motifs of Catalanism.

The lengthy period of Franco’s dictatorship allowed Catalanism to tap into the historic stereotypes and notions of ‘El Fatalismo’ and ‘El Victimismo’ to foster a cluster of prevalent cultural attitudes around the relationship between football and francoism, the fate of FC Barcelona seemingly under the same dark spell of the history of oppression and bleak pessimism. From the grim militarism of the 1940s to benevolent dictator of the 1960s, images of Franco developed in which football was increasingly manipulated as a mass spectacle in order to legitimize the regime and construct a sense of Spanishness and national identity.

Through the vision of Bernabeu in the 1940s, Real Madrid became defined in the austere 1950s as Franco's team, the representation of Madrid and Madridista, of the cohesive catholic unity of an indivisible Spain. The team's glittering success in winning the first five European Cups between 1956 and 1960, culminating in the 7–3 demolition of Eintracht Frankfurt in front of a captivated television audience, pushed Real Madrid on to the international stage. This provided positive iconography for the regime, as there is no doubt that the regime benefitted from Real Madrid and its prestige abroad ... (and) led to an identification between the excellence of the team and the state of the political system which it indirectly represented.

In Franco's Spain, the King's Cup became the General's Cup, Castellan was the only official language, and football itself was controlled under the governing umbrella of the central state. A set of puppet administrators ran the clubs in the potentially troublesome regions. Within this context, the Real Madrid–FC Barcelona axis was couched for the most part in a set of clearly defined and polarised ethnic constructs. For Madrid, this fashioned an imposed juxtaposition of consensual, imposed political and cultural certainties, with the recognition that an enemy was needed to further confirm the hegemony and legitimacy of the centre and its predilections, so that football became a catalyst for nationalism.

The game provided the ideal tool for these purposes. For FC Barcelona, especially after the construction of the Camp Nou in 1957 as a rival site of competing identity, the club became the only legal arena in which an alternative ethnic and cultural identity could be articulated, with a very real sense of clandestinely keeping the flame alive in the darkness, as ... many Catalans followed Barca to express their anti fascism.

Within this spectrum, a catalogue of injustices became inculcated within Catalan football folklore, a testimony to regime manipulation and control, to politicised and biased refereeing, to underlying belief in the spectre of intimidation and violence, in which Real Madrid was used as agents and symbols to prop up the regime itself. Thus, FC Barcelona's heaviest defeat (11–1) in the General's Cup of 1943, the protracted and murky circumstances surrounding the Di Stefano transfer in 1953, the so-called Battle of the Bottles in 1968, and the Gureceta Scandal of 1970, periodically punctured the matches between the clubs in this period, becoming more potent in Franco's latter years as FC Barcelona became more closely defined as the site of oppositional politics and Catalan aspirations, the latter incident constituting ... one of the first public manifestations of discontent with the Franco Regime.

There were, as always, contradictions within this broad polarity around ethnicity and cultural identity, and football's role in its construction and representation of political and economic

alliances. Moreover, the spectator boom of the 1950s, paralleled by the gradually evolving mediatization of football, allowed the game to be part of a synthesis of cultural distraction from the harsh realities of austerity, so that football snatched the enthusiasts and the entertainment-theatre, cinema, circus and variety shows helped to forget.

Role of the media

In the Real Madrid–FC Barcelona axis, the burgeoning branches of the media tended to reinforce polarised ethnicity around both clubs; from its inception in 1938 *Marca* became the perceived mouthpiece and outlet for Real Madrid, and by inference of the Franco regime itself, whilst *El Mundo Deportivo*, with a rich history dating back to 1906, became more strident in its support of FC Barcelona and the Catalan cause, especially after the introduction of Fraga's Press Law of 1966, which allowed the rivalry between the two clubs to take place more openly within the public sphere. The role of radio as a space in which local rivalries and identities around football could be expressed and the slow growth of centrally regulated public service television in the 1950s reflected the ambivalences and contradictions around the contested identities of football. Television under Franco was rigidly controlled, subject to the censorship of the NO-DO regulations creating the cultural stereotypes of an official culture seen by the regime as a central dynamic in the process of establishing a coherent manufacture of national identity, its function from 1941–81 being to ... embellish the figure of Franco and the activities of the regime.

Football was a key metaphor in this process, so that by the 1960s, with the expansion of television ownership, Saturday night viewing on TVE1 consisted of a live football match, usually involving Real Madrid, and Bullfighting, as celebrated by 'El Cordobes', himself a Real Madrid supporter. These potent images of nationalism confirmed the hegemony of Madrid and dampened any potential for separatist movements in the Basque Country and Catalonia to utilise television as a *modus operandi* for promoting distinctive and separate ethnic identities.

In the Franco period, football was practically the only public arena in which the localities and regions of Spain, from Seville to Bilbao, from Valencia to Vigo, from Madrid to Barcelona, could maintain and express distinctive ethnicities within the coherent structure of a national league representing a unitary Spain. This provided both a safety valve within the ritualised symmetry of football rivalry, whilst maintaining control at the centre, especially when the activities of ETA became more violent in the latter years of the regime.

The transition to democracy between 1975 and 1982 has invoked an emotive debate within the Spanish psyche, from the practice of 'Collective Amnesia' which allowed former enemies to

work together in order to construct Spain's democratic credentials, to the acrimonious political divisions around the Law of Recorded Memory (2007), opening up many of the scars and wounds of the country's tortured past and ending the consensus that had shaped the post-1978, to demonstrate that ... the ferocious debate over the historical memory law proved that this too was a matter on which Spaniards were never going to agree.

In the transition period, football was not immune from the changes sweeping across Spanish society; Montalban has further claimed that it played a decisive role in the process by both opening up democratic practices within the organizational structures of the clubs themselves, so that FC Barcelona moved towards a system of universal suffrage in the election of its president and other senior officials during the latter years of the regime and in the transition period, and in the ability of the game to define and reflect resurgent regionalism. These initially tentative breaks with the recent past were underpinned by the national, unified structure the league encompassed. Football opened up the door of change; the first post-Franco match between Real Madrid and FC Barcelona at the Camp Nou in December 1975 witnessed the first huge presence of Catalan flags in a public place since the end of the Civil War.

Whilst the derby between Real Sociedad and Athletic Bilbao in San Sebastian in early 1976 witnessed the spectacle of both captains carrying the Basque flag on to the pitch before the game; these highly public and visual manifestations of separate ethnicities and cultures would have been unthinkable even months before. The Spain of the Regions established by the 1978 Constitution reaffirmed the legitimacy of the historic communities of the Basque Country, Catalonia and Galicia. The devolution of political and cultural power away from the centre meant that the vexed questions around ethnicity and identity resurfaced to the forefront of the contemporary debate. The development of regional television in the early 1980s gave a new space and voice to a linguistically diverse cultural landscape. The football success of Real Sociedad, Athletic Bilbao and FC Barcelona at this time served as a metaphor for this shift of power and return to tradition. Indeed, the double winning Bilbao side of 1984 has become immortalised in Basque Culture, a folkloric celebration of political, cultural and historic nationhood.

Since 1982, with the election of a socialist government and Spain's membership of the European Union, questions of ethnicity and identity have been contested and subject to the fluid and oscillating tensions of political circumstances. For some time, football was a potent symbol of this fluidity as power shifted from the renaissance of the Basque-Catalonia dichotomy of the early 1980s to the reassertion of a socialist Madrid, and the success of the

largely home grown generation of Real Madrid, coined 'La Quinta' and 'El Buitre' by the Madrid press, which won five successive championships between 1986 and 1990, to define a Renaissance of their own identity.

For a time La Quinta restored the concept of Madridista and repositioned it at the centre of things, with a heady mix of popular culture and sport.

This suggested a new confidence, a post-Franco cultural regeneration of a vibrant capital; the Real Madrid–FC Barcelona axis was thus located within the new fabric of democracy. The centre-region debate was more cultural than political at this time, and locality juxtaposed with traditional political/cultural cleavages remained at the core of football's role in the emergent pluri-ethnic lexicon, revealing that ... the changing role of football since the Franco era has been of considerable significance in reflecting or shaping the national/regional identities and nationalist feelings of the regions of Spain.

However, deeply seated suspicions and legacies of the past remained firmly interwoven with these nascent images of the New Spain. By the 1990s, seminal changes within both the game itself and more especially its mediatization meant that new actors, new players challenged the old orthodoxies, to make the debate around ethnicity in Spain even more complex, with significant repercussions for Real Madrid and FC Barcelona in respect of their football, political and cultural rivalry in the contemporary idiom.

From the 1990s onwards, as more and more powers have gradually devolved from the centre so that the old historic communities are self-governing in most policy areas, FC Barcelona has become more defined within and beyond Catalonia as the symbol and representation of Catalanism as a cultural and political entity. This process has been fuelled by changes in football itself, its fandom, mediatization, advances in technology and the dynamic of accelerated globalization, all located within the vortex of a democratic Spain in the European Union. For the Real Madrid–FC Barcelona axis, this complex fusion has impacted on the construction of ethnicities, with each club adopting a differing pathway to encompass folklore, football, tradition and globalization.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κείμενο που επιλέχθηκε να μεταφραστεί αποτελεί απόσπασμα από άρθρο του Jim O' Brien, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Σόλντ του Σαουθάμπτον της Αγγλίας, και εξετάζει την περίπτωση του Ελ Κλάσικο, πως αυτό δημιουργήθηκε από τις πολιτικές συνθήκες της Ισπανίας και το προς μετάφραση απόσπασμα εστιάζει συγκεκριμένα στην περίοδο της δικτατορίας του Φράνκο. Πιο συγκεκριμένα, το απόσπασμα εξετάζει το ιστορικό κομμάτι της αντιπαλότητας Ρεάλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα καθώς και τον ρόλο που έπαιξε ο Τύπος σε αυτό. Το άρθρο δημοσιεύτηκε τον Μάιο του 2013 στο Research Gate. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι ο συντάκτης του άρθρου ασχολείται με την αθλητική δημοσιογραφία και ειδικότερα εξετάζει το ισπανικό ποδόσφαιρο, τις ιστορικές και πολιτικές του πτυχές.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΗΓΗΣ

- ΕΙΔΟΣ ΚΠ

Σε πρώτη φάση, είναι σημαντικό να προσδιοριστεί το είδος του κειμένου πηγή (ΚΠ). Πρόκειται για ένα επιστημονικό άρθρο, που έχει σκοπό να πληροφορήσει το κοινό του σχετικά με την ιστορία της Ισπανίας κατά τον 20ο αιώνα, κατά την περίοδο της δικτατορίας του Φράνκο (1939- 1975) αλλά και αργότερα στον τομέα του ποδοσφαίρου και πως δυο από τις μεγαλύτερες πλέον ομάδες παγκοσμίως έφτασαν να εκπροσωπούν πολιτικές απόψεις στην (τότε) διχασμένη Ισπανία. Επομένως, το άρθρο έχει πληροφοριακό χαρακτήρα και εντάσσεται στον τομέα της αθλητικής δημοσιογραφίας με ιστορικό κιόλας πλαίσιο. Το κείμενο διαθέτει μεν κάποιους αθλητικούς όρους, ωστόσο όχι σε βαθμό που ένας αναγνώστης με βασικές -ή και καθόλου- γνώσεις στο ποδόσφαιρο δε μπορεί να κατανοήσει. Αυτό που ίσως δυσχεραίνει σε έναν βαθμό την κατανόηση είναι η έλλειψη κάποιων ιστορικών γνώσεων, καθώς ο συντάκτης του ΚΠ παραθέτει ιστορικά γεγονότα και όρους ονομαστικά, χωρίς επεξήγηση. Τέτοια παραδείγματα είναι τα εξής: Civil War, Francoism, political factionalism, centralism, Fraga's Press Law, NO-DO regulations.

- ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΠ

Σύμφωνα με τον Bühler υπάρχουν τρεις βασικές λειτουργίες της γλώσσας: αναφορική, εκφραστική και κλητική (Nord, 2014). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα κάνουμε λόγο για αναφορική λειτουργία της γλώσσας, καθώς πρόκειται για ένα άρθρο το οποίο βασίζεται σε ιστορικές αναφορές και παραμέτρους και αναλύει γεγονότα προκειμένου να πληροφορήσει τον δέκτη για το πώς γεννήθηκε η αντιπαλότητα Ρεαλ Μαδρίτης- Μπαρτσελόνα, ποια ιστορικά γεγονότα επηρέασαν τις σχέσεις τους αλλά και τα γεωγραφικά τμήματα της Ισπανίας τα οποία εκπροσωπούν μέχρι και σήμερα. Έτσι, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι το απόσπασμα έχει και πληροφοριακή λειτουργία. Ωστόσο, ο συντάκτης του ΚΠ χρησιμοποιεί σε πολλά χωρία επίθετα, λογοτεχνικά σχήματα και γενικότερα ένα ύφος που σε μικρό αλλά σημαντικό βαθμό παραπέμπει σε μια εκφραστική λειτουργία του ΚΠ. Σύμφωνα και με την Nord, στο βιβλίο *“Η Μετάφραση ως Στοχευμένη Δραστηριότητα”*, μέρος της εκφραστικής λειτουργίας, και συγκεκριμένα υπολειτουργία, αποτελεί η ειρωνεία, η οποία συναντάται και εδώ. Πιο συγκεκριμένα, η εκφραστική λειτουργία φαίνεται στα εξής χωρία: “emerged from the shadows of the 1940s”, “emerging from the shackles of Francoism”, “threw down the gauntlet”, “boast a galaxy of players”, ενώ η ειρωνεία φαίνεται πιο αισθητά στην πρόταση “there were, as always, contradictions within this broad polarity” η οποία ενισχύεται από την παράθεση του “as always” δίνοντας την εντύπωση ότι πρόκειται για προσωπικό σχόλιο του συντάκτη.

Είναι, ωστόσο, σημαντικό να τονιστεί ότι στον μεγαλύτερο βαθμό το ΚΠ χαρακτηρίζεται από αναφορική-πληροφοριακή λειτουργία και άρα η εκφραστική λειτουργία αποτελεί απλά ένα μικρό αλλά ουσιώδες μέρος της.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ

Ο Χανς Ζ. Βερμέρ εισήγαγε μια σημαντική για τον μεταφραστή θεωρία, την θεωρία του σκοπού (Skopostheorie). Η θεωρία του σκοπού εστιάζεται στο στόχο της μετάφρασης, ο οποίος καθορίζει τις μεταφραστικές μεθόδους και στρατηγικές που πρέπει να χρησιμοποιηθούν, για να επιτευχθεί ένα λειτουργικά επαρκές αποτέλεσμα (Munday, 2004). Άρα το ερώτημα που προκύπτει είναι για ποιόν λόγο να μεταφραστεί το ΚΠ στην περίπτωση αυτή.

Σε πρώτη φάση, όπως μόλις αναφέρθηκε, ο στόχος είναι να επιτευχθεί ένα ορθό και νοηματικά σωστό αποτέλεσμα, από το οποίο θα προκύψει το μετάφρασμα. Σε αυτό συνδράμει σημαντικά ο δέκτης του ΚΣ και μάλιστα είναι αυτός που καθορίζει τον Σκοπό. Και εδώ έρχεται να συσχετιστεί η μεταφραστική εντολή, δηλαδή οι οδηγίες που θα λάβει ο μεταφραστής για την μετάφραση του ΚΠ σε ΚΣ. Έτσι, αναπόφευκτα, δημιουργείται ένας κοινός άξονας ανάμεσα

στο ΚΠ και ΚΣ και κρίνεται απαραίτητη η διασαφήνιση της μεταφραστικής εντολής για την επίτευξη του εκάστοτε σκοπού.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο αρχικός σκοπός είναι η πτυχιακή εργασία, δηλαδή η παραγωγή ενός μεταφράσματος για να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία. Με την παραγωγή του μεταφράσματος επιτυγχάνεται όμως και η ενημέρωση του ελληνόφωνου κοινού σχετικά με την ταραχώδη περίοδο του Φράνκο στην Ισπανία και πιο συγκεκριμένα την επιρροή των δράσεων του στο ποδόσφαιρο και κατά επέκταση στην Καταλονία, την Χώρα των Βάσκων και την Γαλικία και πως δημιουργήθηκε αυτό που μέχρι σήμερα αποκαλούμε “Ελ Κλάσικο”. Έτσι, το μετάφρασμα που έχει παραχθεί θα μπορούσε να δημοσιευτεί σε κάποια ηλεκτρονική ελληνική εφημερίδα στην στήλη του ποδοσφαίρου αλλά και της ιστορίας. Συνεπώς, καθώς μέρος του σκοπού είναι και ο καθορισμός της λειτουργίας του ΚΣ, στην προκειμένη περίπτωση η λειτουργία του ΚΣ ταυτίζεται με αυτή του ΚΠ, δηλαδή έχει αναφορικό χαρακτήρα, εφόσον έχει στόχο να πληροφορήσει το ελληνόφωνο κοινό σχετικά με κάποια γεγονότα της Ισπανίας του 20ου αιώνα και τις επιπτώσεις τους στο ποδόσφαιρο.

Σύμφωνα με την Nord, όμως, εξίσου σημαντικό για την επιτυχής μετάφραση είναι να καθοριστούν το ύφος, ο δέκτης, ο χώρος και ο χρόνος πρόσληψης του κειμένου, το μέσο μετάδοσης του και το κίνητρο, σε πρώτη φάση στο ΚΠ για να μεταφερθούν στο ΚΣ, αυτούσια ή μη, ανάλογα με την μεταφραστική εντολή.

Αναλυτικότερα, στο συγκεκριμένο κείμενο το ύφος του ΚΠ είναι επιστημονικό και παραθέτει ορολογία από τον χώρο του ποδοσφαίρου, της πολιτικής και της ιστορίας (“Within this volatile milieu of political factionalism and cultural divergence football was introduced into Barcelona; the club’s forming by the Swiss textile émigré Joan Gampert in 1899 suggested the middle class penchant for modernism...”), ενώ συναντάται σε μεγάλο βαθμό ο μακροπερίοδος λόγος (“The genesis of Real Madrid, middle class and modernist, found its first expression in the setting up of FC Madrid by two Catalan dissidents in 1902, not fully establishing itself as Real Madrid until 1920, with the seal of royal approval from the dying embers of the Alfonso XIII monarchy, whilst their cross-city rivals, Athletic Madrid, which came to represent a more working class constituency, was founded by a group of Basque students studying in the city”). Ωστόσο, το ύφος του ΚΠ δεν πρέπει να συνάδει απαραίτητα με το ύφος του ΚΣ, καθώς αυτό μπορεί να καθοριστεί από εκείνον που θα δώσει την μεταφραστική εντολή.

Ο δέκτης στο ΚΠ είναι το αγγλόφωνο κοινό, ενώ το μέσο πρόσληψης του κειμένου είναι η ιστοσελίδα Research Gate ή άλλες ηλεκτρονικές πηγές που αναδημοσιεύουν το άρθρο.

Αντίστοιχα, οι επιδιωκόμενοι δέκτες στο ΚΣ θα είναι το ελληνόφωνο κοινό μέσω ηλεκτρονικών πηγών.

Όσον αφορά τώρα τον χώρο και χρόνο του ΚΠ, αυτό αναφέρεται σε γεγονότα που έλαβαν χώρα στη διάρκεια του 20ου αιώνα, με κάποιες αναφορές και σε γεγονότα στα τέλη του 19ου αιώνα, στην Ισπανία. Το άρθρο δημοσιεύτηκε το 2013, ωστόσο χρόνος πρόσληψης του ΚΣ είναι η φετινή χρονιά, όταν δηλαδή μεταφράστηκε.

Το κίνητρο για την δημιουργία του ΚΠ είναι άγνωστο, αλλά το κίνητρο για την μετάφραση του αποτέλεσε το γενικό μου ενδιαφέρον στην ιστορία και συγκεκριμένα το ενδιαφέρον μου στο ισπανικό ποδόσφαιρο.

Κατανοώντας, λοιπόν, όλες αυτές τις παραμέτρους και καταγράφοντας τις μπορεί ο μεταφραστής να κατανοήσει το έργο του, ενώ ακόμη συμπεραίνουμε ότι οι μεταφραστικές οδηγίες είναι σημαντικές για την επίτευξη ενός ορθού μεταφράσματος. Και κατά την μετάφραση μου, προσπάθησα να κατανοήσω αυτές τις παραμέτρους στο ΚΠ προκειμένου να διατηρήσω κυρίως την αναφορική λειτουργία που υπήρχε σε αυτό και να δημιουργήσω ένα μετάφρασμα στο οποίο το ελληνόφωνο κοινό δε θα χάνει σημαντικές ιστορικές πληροφορίες. Σε αυτό μεγάλο ρόλο έπαιξε η ανάγνωση παράλληλων κειμένων τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά, αλλά και η πιο ελεύθερη απόδοση κάποιων όρων βασιζόμενη στα νοήματα και στη μετάδοση πληροφοριών και όχι στην κατά λέξη μετάφραση.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Για τον εντοπισμό και ταξινόμηση των μεταφραστικών προβλημάτων έγινε χρήση του συγγράμματος της Christian Nord “Η Μετάφραση ως Στοχευμένη Δραστηριότητα”. Καταρχάς, αξίζει να σημειωθεί, ότι καταγράφονται αυτά που όντως θεωρούνται προβλήματα σε αντικειμενικό επίπεδο και όχι προσωπικές, υποκειμενικές δυσκολίες. Σύμφωνα, λοιπόν, με την Nord για να είναι λειτουργική η μετάφραση θα πρέπει τα προβλήματα να αντιμετωπίζονται κατά κατιούσα σειρά (top-down). Έτσι, η διαδικασία θα πρέπει να ξεκινά από το πραγματολογικό επίπεδο, όπου θα πρέπει να αποφασιστεί η επιδιωκόμενη λειτουργία της μετάφρασης, στη συνέχεια να γίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα λειτουργικά στοιχεία του κειμένου πηγής, που πρέπει να αναπαραχθούν “ως έχουν”, και αυτά που πρέπει να προσαρμοστούν στις ανάγκες του παραλήπτη ή σε άλλους παράγοντες (Nord, 2014). Η ίδια κατηγοριοποιεί τα προβλήματα σε πραγματολογικά, πολιτισμικά, γλωσσικά και ιδιάζοντα.

Τα πραγματολογικά προβλήματα ανακύπτουν από τις διαφορές των περιστάσεων αυτών και μπορούν να εντοπιστούν με τη σύγκριση των εξωκειμενικών παραγόντων (πομπός, δέκτης,

μέσο, χρόνος, χώρος, κίνητρο, κειμενική λειτουργία). Τα πολιτισμικά προβλήματα απορρέουν από τις διαφορές στις νόρμες και τις συμβάσεις που διέπουν τη λεκτική και μη λεκτική συμπεριφορά στους δυο εμπλεκόμενους πολιτισμούς, που στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι ο αγγλικός και ελληνικός πολιτισμός. Γλωσσικά προβλήματα ορίζονται αυτά που μπορεί να προκύψουν από δομικές διαφορές στο λεξιλόγιο, τη σύνταξη και τα υπερτεμαχικά στοιχεία των δύο γλωσσών, εδώ αγγλικά και ελληνικά. Και τέλος, ως ιδιάζοντα μεταφραστικά προβλήματα ορίζονται προβλήματα που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με ένα συγκεκριμένο κείμενο- πηγή (Nord, 2014).

- ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Έπειτα από σύγκριση του ΚΠ και του ΚΣ ως προς τους εξωκειμενικούς παράγοντες, ο παράγοντας που διαφέρει είναι αυτός του δέκτη. Αναλυτικότερα, δέκτης στο ΚΠ είναι το αγγλόφωνο κοινό, ενώ στο ΚΣ το ελληνόφωνο κοινό. Έτσι, στο συγκεκριμένο μεταφρασμένο απόσπασμα ως πραγματολογικό πρόβλημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η μετάφραση του όρου Civil War. Ειδικότερα, η μετάφραση του Civil War κατά λέξη ως εμφύλιου πολέμου μπορεί να προκαλούσε σύγχυση στο ελληνόφωνο κοινό καθώς στα ελληνικά κείμενα ο όρος “εμφύλιος πόλεμος” παραπέμπει κυρίως στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο το '46, οπότε ο μη χαρακτηρισμός του προκαλεί παρανοήσεις. Έτσι, προτιμήθηκε η απόδοση ως Ισπανικός Εμφύλιος εφόσον συναντάται έτσι στα περισσότερα παράλληλα κείμενα στα ελληνικά και δεν αφήνει περιθώρια σύγχυσης στον αναγνώστη. Και σε καμία περίπτωση δε πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο ότι εφόσον το θέμα εντάσσεται στον ισπανικό χώρο ότι και ο εμφύλιος πόλεμος παραπέμπει άμεσα εκεί. Από την στιγμή που και στις παράλληλες πηγές προτιμάται ο όρος Ισπανικός Εμφύλιος κρίθηκε και εδώ ως η σωστότερη επιλογή.

- ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ως δεύτερη κατηγορία ορίζονται τα πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα. Εδώ, λοιπόν, εξετάζονται τα προβλήματα που προκύπτουν από τις διαφορές του αγγλικού και ελληνικού πολιτισμού, των ΚΠ και ΚΣ αντίστοιχα.

Έτσι, ως πολιτισμικό μεταφραστικό πρόβλημα χαρακτηρίζεται η απόδοση του όρου continental. Στο αγγλόφωνο κοινό και σύμφωνα με το Cambridge Dictionary ως continental ορίζεται “of or relating to Europe, especially western Europe, but not including the British Isles”, που σημαίνει ότι ο Άγγλος γνωρίζει ότι ο συγκεκριμένος όρος αναφέρεται στην υπόλοιπη Ευρώπη και δεν ταυτίζεται με την απόδοση “ηπειρωτικός” όπως προκύπτει και από

την ρίζα του αγγλικού όρου. Η απόδοση όμως ηπειρωτικός στον ελληνικό πολιτισμό προκαλεί σύγχυση και είναι πολύ γενικός καθώς σημαίνει “ο σχετικός με την ήπειρο”. Στο χωρίο, λοιπόν “in its fledgling years English and Continental influences”, ο συγκεκριμένος όρος μεταφράστηκε περιφραστικά και με βάση το νόημα που προσδίδεται λαμβάνοντας υπόψη τον συντάκτη που είναι Άγγλος, το κεφαλαίο C και την αντιπαράθεση στο “English and” και έχει ως εξής: οι αγγλικές και οι ευρύτερες ευρωπαϊκές επιρροές.

- ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Σε γλωσσικό επίπεδο είναι αρκετά τα μεταφραστικά προβλήματα τα οποία σε βάζουν σε σκέψεις ήδη με την πρώτη ανάγνωση του αποσπάσματος του ΚΠ. Συγκεκριμένα, στο πρωτότυπο κείμενο γίνεται χρήση πολλών επιθέτων στη σειρά, που σκοπό έχουν την κάπως εκφραστική λειτουργία του κειμένου, και φαινομενικά στα ελληνικά αν γινόταν επιλογή της κατά λέξης μετάφρασης θα μεταφραζόντουσαν με πολλές γενικές ή πολλά “και” ή κόμματα, γεγονός που θα δημιουργούσε ένα δυσλειτουργικό μετάφρασμα. Ενώ, ακόμη, γίνεται χρήση της πρόθεσης of, το οποίο πάλι θα είχε τα ίδια αποτελέσματα. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη την ελληνική γλώσσα και τους κανόνες της σε πολλά σημεία έγινε παράλειψη κάποιων επιθέτων, διότι και νοηματικά δεν έβγαζαν νόημα στα ελληνικά αλλά και επειδή χανόταν η εκάστοτε πληροφορία, όπως επίσης αποφεύχθηκε η διαδοχική χρήση της γενικής πτώσης. Για παράδειγμα, η πρόταση “was couched within the reassertion of the rich tapestry of traditional football rivalry” μεταφράστηκε ως “επιβεβαίωσε την αντιπαλότητα που ήδη υπήρχε στο εδραιωμένο ποδόσφαιρο...” παραλείποντας έτσι την σύμφραση “rich tapestry” και την διαδοχική χρήση της γενικής.

Επιπροσθέτως, σε γλωσσικό επίπεδο, πρόβλημα αποτέλεσε η μετάφραση των ονομάτων και συγκεκριμένα αν θα έπρεπε να επιλεγθεί η στρατηγική της μεταγραφής ή να παραμείνουν τα ισπανικά ονόματα προπονητών και ποδοσφαιριστών ως έχουν. Σε πρώτη φάση σκέφτηκα να αφήσω τα ονόματα ως είναι διότι δεν υπήρχαν μεταγραμμένα σε παράλληλα κείμενα στα ελληνικά. Ωστόσο, στη πορεία βλέποντας ότι κάποια ονόματα μεταγράφονται στα ελληνικά και υπάρχουν παντού, προτίμησα να τα μεταγράψω όλα, ακόμη και αν σε κάποια βασίστηκα στην ακουστική τους αντιγραφή από τα ισπανικά. Για παράδειγμα, το όνομα Gureceta παρέπεμπε στον Ισπανό διαιτητή του 1970 Emilio Gureceta, το όνομα του οποίου όμως λείπει από ελληνικές πηγές, οπότε μεταγράφηκε ακουστικά ως Γκουρεθέτα. Κατά τον ίδιο τρόπο, τα ονόματα Montalban, Narcis Carreras, Zamora, Samitier, Joserp Sunyol έγιναν Μονταλμπάν, Ναρκίς Καρέρας, Ζαμόρα, Σαμιτιέρ και Γιοσέρ Σουνιόλ αντίστοιχα.

Ακόμη, ο όρος “mainstream politics” κατά την μεταφραστική διαδικασία δημιουργεί πρόβλημα, καθώς υπάρχει και ελληνικός όρος που αποδίδει το επίθετο αλλά σε πολλές περιπτώσεις διατηρείται και ο αγγλικός όρος. Έτσι, ο όρος mainstream δε μεταφράστηκε με τις ελληνικές προτεινόμενες εναλλακτικές, δηλαδή συμβατική, κυρίαρχη, κοινότυπη πολιτική, αλλά προτίμησα να διατηρήσω τον αγγλικό όρο, εφόσον χρησιμοποιείται και στα ελληνικά. Μπορεί η απόδοση “mainstream πολιτική” να παραπέμπει ως επί των πλείστων σε καθημερινό λόγο, ωστόσο ταιριάζει περισσότερο σε αυτό το περιεχόμενο και αποδίδει καλύτερα το περιεχόμενο.

Συνεπώς, σε γλωσσικό επίπεδο υπάρχουν αντικειμενικά κάποιες προκλήσεις, οι οποίες προκύπτουν κυρίως λόγω των διαφορετικών συμβάσεων και κανόνων που διέπουν τις δυο γλώσσες, την αγγλική και την ελληνική.

- ΙΔΙΑΖΟΝΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Τα ιδιάζοντα μεταφραστικά προβλήματα δεν είναι ορατά κατά την πρώτη προσπάθεια μετάφρασης του ΚΠ. Ωστόσο, έπειτα από έρευνα και καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι κάποιος όρος είναι απών από την γλώσσα-στόχος τότε αυτόματα φτάνει ένα πρόβλημα να χαρακτηρίζεται ιδιάζον.

Στην προκειμένη περίπτωση, η δυσκολία επήλθε στον αγγλικό όρο mediatization. Στα περισσότερα ελληνικά κείμενα ο όρος ταυτιζόταν με την λέξη mediation που σημαίνει διαμεσολάβηση, το οποίο αποτελεί λανθασμένη συνάφεια των όρων. Αλλά, έπειτα από προσεκτική έρευνα σε αγγλικά λεξικά που επεξηγούν τον όρο, έγινε σαφές ότι πρόκειται στο συγκεκριμένο κείμενο για την έντονη προβολή του ποδοσφαίρου και των δύο ομάδων του Ελ Κλάσικο από τον Τύπο, από τα μίντια (media-tization), με αποτέλεσμα την επιρροή του ποδοσφαιρικού- και όχι μόνο- κοινού κατά τον 20ο αιώνα. Ο όρος, όμως, στα αγγλικά αναφέρεται σε ένα ρεύμα, μια διαδικασία και στο αγγλικό κείμενο αυτό ξεχωρίζει. Ωστόσο, στα ελληνικά δεν υπάρχει αντίστοιχος, ισοδύναμος όρος και άρα τον μετέφρασα ως προβολή, βασιζόμενη στο νόημα της λέξης.

Αν και η ελληνική απόδοση του όρου χάνει σε κύρος και δεν δείχνει έναν όρο που δημιουργήθηκε με την εμφάνιση των ΜΜΕ, κερδίζει σε συνάφεια, καθώς η απόδοση του ως προβολή είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Κρίνοντας αντικειμενικά το αποτέλεσμα της μετάφρασης μου γίνεται γνωστό ότι πολλά σημεία, ίσως, θα μπορούσαν να αποδοθούν με καλύτερο τρόπο. Ωστόσο, ήδη το πρωτότυπο κείμενο είχε αρκετές ελλείψεις, τόσο σε επεξηγήσεις όσο και σε γραμματικό επίπεδο. Ο συντάκτης χρησιμοποιεί μια αρκετά δύσκολη γλώσσα, όχι από θέμα λεξιλογίου αλλά προτιμά τον μακροπερίοδο λόγο, ενώ ακόμη κάνει χρήση πολλών επιθέτων και προσπαθεί μέσα σε μια πρόταση να περάσει πολλές πληροφορίες, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει τον σκοπό μου. Παρόλα αυτά, όπως παρατίθεται και παραπάνω, χρησιμοποιώντας την τεχνική της παράλειψης κατάφερα σε πολλά σημεία να μεταφέρω το νόημα, χωρίς ο Έλληνας αναγνώστης να βομβαρδίζεται από εύρος πληροφοριών, οι οποίες στο πρωτότυπο χάνονται με την χρήση επιθέτων και προσδιορισμών. Σε γενικές γραμμές, λοιπόν, λαμβάνοντας και υπόψη αυτά τα προβλήματα που ήδη υπάρχουν στο κείμενο αφετηρίας

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, γίνεται σαφές ότι η μετάφραση ενός κειμένου που παραθέτει ιστορικά στοιχεία και γεγονότα, αλλά και πολλά ονόματα τα οποία εντάσσονται σε έναν διαφορετικό πολιτισμό από αυτόν του δέκτη συνεπάγεται παράλληλα και δυσκολίες που θα φέρουν τον μεταφραστή αντιμέτωπο με προκλήσεις ως προς τις μεθόδους και τις στρατηγικές που τελικά θα επιλέξει.

Ειδικά στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η ιστορία της Ισπανίας είναι κάτι ξένο στο ελληνόφωνο κοινό καθώς δεν υπάρχει κοινή γραμμή ούτε από την πλευρά της ελληνικής ιστορίας.

Ωστόσο, αυτό που κάπως διευκολύνει την μετάφραση εδώ είναι ότι το ΚΠ διαπραγματεύεται δύο ομάδες, οι οποίες σήμερα έχουν παγκόσμιο κύρος και έτσι η αντιπαλότητα τους δεν είναι κάτι ξένο στον Έλληνα αναγνώστη. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα άρθρο που σίγουρα κεντρίζει τον Έλληνα αναγνώστη, είτε είναι οπαδός κάποιας ομάδας είτε απλά τον ενδιαφέρει η ευρωπαϊκή ιστορία και η συγκεκριμένη πτυχή της δικτατορίας του Φράνκο. Αλλά, το απόσπασμα αυτό του άρθρου δεν χαρακτηρίζεται μόνο από μια ιστορία που ανήκει στο παρελθόν. Ακόμη και έπειτα από τόσες δεκαετίες που τελείωσε η δικτατορία του Φράνκο, η πολιτική της ισπανικής πρωτεύουσας και ο καταλανισμός έρχονται σε σύγκρουση μέχρι και σήμερα απειλώντας την ενότητα της Ισπανίας και την εθνική της ταυτότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- O'Brien, J. (2013, Μάιος). *"El Clasico" and the demise of tradition in Spanish club football...* Research Gate. https://www.researchgate.net/publication/263481332_'El_Clasico'_and_the_demise_of_tradition_in_Spanish_club_football_Perspectives_on_shifting_patterns_of_cultural_identity
- *Το ισπανικό Σύνταγμα του 1978, οι αυτόνομες κοινότητες και η καταλονία*. ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ. (2018, 12 Φεβρουαρίου). <https://www.synchronathemata.gr/to-isaniko-syntagma-tou-1978-i-aftonomes-kinotites-ke-i-katalonia/>
- *Ο φρανκισμός ακόμη σπαράζει την Ισπανία*. Αυγή. (2019, 18 Νοεμβρίου). https://www.avgi.gr/entheta/monde-diplomatique/331342_o-frankismos-akomi-sparazei-tin-ispania
- OnSports Team, (2020, 31 Δεκεμβρίου). *Ρεάλ Σοσιεδάδ-Αθλέτικ Μπιλμπάο: Η ιστορία του ντέρμπι των βάσκων*. Onsports.gr. <https://www.onsports.gr/afieromata/story/664617/real-sosiedad-athletik-mpilmpao-h-istoria-toy-ntermpi-ton-vaskon>
- *Guruceta: Legend and controversy*. Guruceta: Legend and Controversy. (2019, 3 Νοεμβρίου). <http://refereeingworld.blogspot.com/2019/11/guruceta-muro-legend-and-controversy.html>
- Κρεκούκias, Θ. (2013, 31 Δεκεμβρίου). *Η σειρά του γύπα*. SPORT24. <https://www.sport24.gr/opinions/thanasis-krekoykias/i-seira-toy-gypa.8126175.html>
- Karabell, S. (2017, 11 Οκτωβρίου). *Ο ρόλος της Καταλονίας στην Ισπανία -γιατί η απόσχιση δεν θα μοιάζει με το Brexit*. Capital.gr. <https://www.capital.gr/forbes/3246499/o-rolis-tis-katalonias-stin-ispania-giati-i-aposxisi-den-tha-moiazai-me-to-brexit/>
- *English dictionary, translations & thesaurus*. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/>
- *Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα*. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. (n.d.). https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%C

[E%B7%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%B](#)
[A%CE%AE&dq=](#)

- Αγγλοελληνικό Λεξικό wordreference.com. <https://www.wordreference.com/engr/>
- Munday, J. (2004). *ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ*. ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.
- Nord, C. (2014). *Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΩΣ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ*. ΔΙΑΥΛΟΣ.